

Miten yleisiä perheiden päihdeongelmat ovat?

Päälöydökset

- Suomessa on noin 89 000 alaikäistä lasta (8,7 % kaikista alaikäisistä), joiden toisella tai molemmilla biologisilla vanhemmilla on jossain vaiheessa ennen lapsen täysi-ikäisyyttä vakava päihdeongelma.
- Ainakin 42 000 lasta (4 %) elää perheissä, joissa nämä ongelmat ovat ajankohtaisia.
- Päihdeongelmiin liittyvistä rekisterimerkinnöistä suuri osa (60 %) liittyy pelkkään alkoholinkäyttöön, lopuissa on kyse huumeiden käytöstä tai sekä alkoholin että huumeiden käytöstä.
- Tässä esitetyt tulokset kuvaavat vain rekistereihin päätyneitä vakavia päihdeongelmia. Todellisuudessa päihdeongelmasta kärsivien vanhempien kanssa elävien lasten lukumäärä on selvästi suurempi.

Lapsuus päihdeongelmaisen vanhemman kanssa on vakava riski lapsen terveydelle ja kehitykselle. Perheissä koetut päihdehaitat ovat yksi niistä riskitekijöistä, joiden on todettu olevan yhteydessä sosiaali- ja terveyshaittojen kasautumiseen ja huono-osaisuuden periytymiseen sukupolvelta toiselle (esim. Jääskeläinen ym. 2016; Raitasalo ym. 2016; Raitasalo ym. 2020).

Päihdeongelmista kärsiville on havaittu usein kasautuvan myös muuta huono-osaisuutta. Heillä on muita harvemmin peruskoulun jälkeistä ammattiin valmistavaa koulutusta, ja he elävät muita useammin toimeentulotuen varassa. Lisäksi heillä on useammin terveys- ja mielenterveysongelmia ja heillä on suurempi riski kuolla ennenaikaisesti (Kauppinen 2010, Levola 2022).

Suomessa niiden lasten lukumäärää, joiden vanhemmilla on jossain vaiheessa ennen täysi-ikäisyyttä vakavia päihdeongelmia, arvioitiin THL:ssä viimeksi vuonna 2015. Tällöin arvio tehtiin pohjautuen vuonna 1997 Suomessa syntyneiden lasten ja heidän biologisten vanhempiensa rekisteritietoihin ja väestötilastoihin vuosilta 1997–2015. Tämän arvion mukaan tuolloin Suomessa oli 65–70 000 lasta, joiden elinaikana jommallakummalla tai molemmilla vanhemmilla oli ollut vakava päihdeongelma (Raitasalo, Holmila & Jääskeläinen 2016). Tässä julkaisussa esitetään päivitetty arvio perustuen aineistoon, joka käsittää kaikki Suomessa vuonna 2002 syntyneet lapset (N=55 547) ja heidän biologiset vanhempansa, joita on rekisterien avulla seurattu lasten syntymästä täysi-ikäisyyteen eli vuoteen 2020 saakka.

Arvio lasten lukumäärästä

Rekisteritietojen perusteella määriteltiin, että vanhemmalla on ollut päihdeongelma lapsen ollessa alle 18-vuotias, mikäli hänellä on yksi tai useampi merkintä alla luetelluista vuosina 2002–2020:

- Terveydenhuollon hoitoilmoitusrekisterissä jokin alkoholin tai huumeiden ongelmakäyttöön liittyvä pää- tai sivudiagnoosi¹ tai merkintä tulosta sairaalahoitoon päihdehuollon laitoksesta tai lähettämisestä sellaiseen jatkohoitoa varten.
- Sosiaalihuollon hoitoilmoitusrekisterissä jokin alkoholin tai huumeiden ongelmakäyttöön liittyvä pää- tai sivudiagnoosi² tai merkintä hoidosta päihdehuollon laitoksessa.

Kirsimarja Raitasalo

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

¹ Alkoholi: F101-F109, E244, E512, E52, G312, G4051, G621, G721, I426, K292, K700-K709, K852, K8600-K8601, K8608, O354, R780, T510, Y901-Y901-Y913, Y919, Z714, Z721; Huumeet: F11-F16, F18-F19, B171, B182, R781-R784, T400-T403, T400-T409, Z715, Z722

² Alkoholi: F101-F109; Huumeet: F11-F16, F18-F19

Näin tutkimus tehtiin:

Aineisto perustuu kaikkien Suomessa vuonna 2002 syntyneiden lasten sekä heidän biologisten vanhempiensa rekisteritietoihin vuoteen 2020 saakka eli siihen asti, kun lapset olivat täysi-ikäisiä.

Aineiston keruu aloitettiin THL:n ylläpitämästä Syntyneiden lasten rekisteristä, joka sisältää syntyneen lapsen ja hänen biologisen äitinsä henkilötunnuksen. Näiden avulla yhdistettiin äidin ja lapsen tiedot ensi toisiinsa ja sitten muista rekistereistä saataviin tietoihin. Väestörekisterin avulla aineistoon yhdistettiin isien tiedot.

Muita tutkimuksen kannalta keskeisiä rekistereitä ovat THL:n ylläpitämät sosiaali- ja terveydenhuollon hoitoilmoitusrekisterit, Kelan etuusrekisteri ja Tilastokeskuksen kuolemansyyrekisteri. Aineistosta on poistettu henkilötunnisteet.

Alaikäisten lasten ikävuosittainen lukumäärä Suomessa vuonna 2022 saatiin Tilastokeskuksen väestötietotaulukoista.

- Kelan etuusrekisterissä merkintä alkoholi- tai huumeongelman hoitoon tarkoitettusta lääkeostosta tai erityiskorvausoikeudesta kyseisiin lääkkeisiin³.
- Tilastokeskuksen kuolemansyyrekisterissä merkintä päihde-ehdoisesta kuolemansyystä⁴ peruskuolemansyissä.

Tämän määritelmän mukaan vuonna 2002 Suomessa syntyneistä lapsista 8,7 prosentilla oli vähintään yksi biologinen vanhempi, jolla lapsen syntymän ja 18. syntymäpäivän välillä oli vakava päihdeongelma. Suhteutettuna Suomessa vuonna 2022 eläneiden alaikäisten lasten lukumäärään (N=1 026 192) tämä tarkoittaa tällä hetkellä noin 89 000 lasta.

Rekisterimerkintöjen perusteella arvioitiin myös, kuinka suuri osuus vanhempien päihdeongelmista liittyy alkoholiin tai huumeisiin. Kaikista äitien päihdeisiin liittyvistä kirjauksista 61 prosenttia liittyi pelkkään alkoholinkäyttöön, 21 prosenttia pelkästään huumeiden käyttöön ja 17 prosenttia sekä alkoholin että huumeiden käyttöön. Isien kohdalla vastaavat osuudet olivat 58, 11 ja 30 prosenttia. Alaikäisten lasten lukumäärään suhteutettuna tämä tarkoittaa, että Suomessa on noin 53 000 lasta, joiden jommallakummalla vanhemmalla on vakava alkoholi-ongelma ilman huumeongelmaa, 10 000 lapsen vanhemmalla on huumeongelma ilman alkoholi-ongelmaa ja 26 000 lapsen vanhemmalla sekä alkoholi- että huumeongelma jossain vaiheessa ennen lapsen täysi-ikäisyyttä.

Seuraavaksi arvioitiin, miten suurella osalla lapsista on 18. ikävuoteen mennessä päihdeongelma vain äidillä, vain isällä ja molemmilla vanhemmilla. Tulokset on esitetty Taulukossa 1. Isillä päihdeongelmat olivat yleisempiä kuin äideillä: noin kahdella prosentilla lapsista oli äiti, jolla oli lapsen täysi-ikäisyyteen mennessä vähintään yksi päihdeongelmaan viittaava rekisterimerkintä, isillä vastaava osuus oli noin kuusi prosenttia. Yhdellä prosentilla lapsista molemmilla vanhemmilla on ollut päihdeongelmiin viittaavia rekisterimerkintöjä ennen lapsen täysi-ikäisyyttä.

Taulukko 1. Niiden vuonna 2002 Suomessa syntyneiden lasten osuus, joiden jommallakummalla tai molemmilla vanhemmilla on vähintään yksi päihdeongelmaan liittyvä rekisterimerkintä lapsen syntymän ja 18. syntymäpäivän välillä

Vanhempi, jolla päihdeongelma	%	n (vuonna 2002 syntyneet)	N (kaikki lapset)
Vain äiti	2,1 %	1 154	21 345
Vain isä	5,6 %	3 111	57 672
Molemmat	1,0 %	524	9 749
Yhteensä	8,7 %	4 789	88 766

³ Alkoholi N07BB; Huumeet N07BC

⁴ Alkoholi: F101-F109, G312, G4051, G621, G721, I426, K292, K70, K852, K860, O354, P043, Q860, X45; Huumeet: F110-F112, F120-F122, F140-F142, F150-F152, F160-F162, F190-F199, T400-T409

Seuraavaksi arvioitiin niiden lasten lukumäärää, joiden jommallakummalla tai molemmilla biologisilla vanhemmilla on ajankohtainen vakava päihdeongelma. Tätä varten Tilastokeskuksen väestötilastoista (Tilastokeskus, väestörakenne) poimittiin 0–17-vuotiaiden lasten lukumäärät Suomessa vuonna 2022 kolmessa ikäryhmässä: 1) alle kouluikäiset (0–6 vuotta), 2), alakouluikäiset (7–12 vuotta) ja 3) yläkouluikäiset ja sitä vanhemmat (13–17 vuotta). Vuonna 2002 syntyneiden lasten rekisteriaineistosta saatiin arvio siitä osuudesta kyseisen ikäryhmän lapsista, joiden vanhemmalla / vanhemmilla on merkintä päihdeongelmasta kyseisellä ikäkaudella. Edelleen kussakin ikäryhmässä kerrottiin lasten osuudet lukumäärillä. Näin saatiin arvio lasten kokonaismäärästä kussakin ikäryhmässä, ja ne laskettiin yhteen. Tämän laskelman perusteella Suomessa on yhteensä noin 42 000 lasta, joiden toisella tai molemmilla vanhemmilla on rekisterimerkintöjen perusteella ajankohtaisesti vakava päihdeongelma. Luku vastaa noin neljää prosenttia kaikista Suomessa asuvista alaikäisistä lapsista. (Taulukko 2.)

Taulukko 2. Lasten lukumäärä Suomessa vuonna 2022 (N), niiden lasten osuus (%) ja lukumäärä (n), joiden jommallakummalla tai molemmilla vanhemmilla on ajankohtainen päihdeongelmaan liittyvä rekisterimerkintä tai merkintä tiettyyn ikään mennessä

Lapsen ikä	N (ikäryhmän lapset)	% *	n *
0–6 vuotta	345 603	3,6 %	12 442
7–12 vuotta	368 093	4,1 %	15 202
13–18 vuotta	374 054	4,4 %	13 812
Yht.	1 087 750	4,0 %	41 456

*Lapset, joilla kussakin ikäryhmässä vanhemmalla päihdeongelmiin viittaava rekisterimerkintä, osuudet suhteutettu ko. ikäryhmän lapsiin

Yhteenveto ja johtopäätökset

Vuonna 2002 syntyneen lapsikohortin tarkastelu osoittaa, että Suomessa on lukumääräisesti suuri joukko lapsia, joiden jommallakummalla tai molemmilla biologisilla vanhemmilla on vakava päihdeongelma. Rekisteritietojen ja väestötilastojen pohjalta voidaan laskea, että suhteutettuna kaikkiin Suomessa vuonna 2022 asuneisiin lapsiin, lähes yhdeksällä prosentilla (n=89 000) on ainakin yksi vanhempi, jolla jossain vaiheessa lapsen syntymän ja täysi-ikäisyyden välillä on vakava päihdeongelma. Isän päihdeongelma on yleisempi (6 %) kuin äidin (2 %). Noin yhdellä prosentilla lapsista molemmilla biologisilla vanhemmilla on vakava päihdeongelmia. Edelleen voidaan arvioida, että tälläkin hetkellä noin 42 000 alaikäisellä lapsella (4 % kaikista alaikäisistä), joiden toisella tai molemmilla vanhemmilla on ajankohtaisesti vakava päihdeongelma. Päihdeongelmaan liittyvistä rekisterimerkinnöistä suuri osa (noin 60 %) koskee pelkkää alkoholinkäyttöä, lopuissa on kyse huumeiden käytöstä tai sekä alkoholin että huumeiden käytöstä.

Tässä esitetyt tulokset eroavat jossain määrin kymmenen vuoden takaisesta laskelmasta. Tuolloin tehty arvio (65–70 000 lasta) laskettiin samanlaisella menetelmällä kuin tässä julkaisussa esitetty arvio jossain vaiheessa lapsuutta koetun vanhempien päihdeongelman yleisyydestä (89 000). Rekisterikäytäntöjen muuttumisen myötä aiempaa suurempi osa päihdeongelmista päättynee sosiaali- ja terveydenhuollon

rekistereihin, mikä osaltaan selittää aiemmassa laskelmassa esitettyä suurempaa lasten lukumäärää.

Aiemman laskelman lisäksi nyt arvioitiin niiden lasten lukumäärää, joiden vanhemmilla on rekisterimerkintöjen perusteella ajankohtaisesti päihdeongelma (42 000). Koska päihdeongelman kehittyminen kestää tyypillisesti useita vuosia ennen mahdollista hoitoon pääsemistä, voidaan olettaa, että ajankohtaisesti vanhempiensa päihdeongelmista kärsivien lasten lukumäärä on tässä esitettyä suurempi, eli että ongelma on ollut olemassa jo ennen rekistereihin pääymistä. Ongelma ei myöskään välttämättä katoa hoitoon pääsyn myötä, vaikka saattaakin hetkellisesti helpottaa. Toipuminen voi kestää useita vuosia tai sitä ei koskaan tapahdu. Näin ollen vanhemman päihdeongelma on läsnä ison osan lapsuusajasta. Vanhempien vakavasta päihdeongelmasta ajankohtaisesti kärsivien alaikäisten lasten määrä asettunee siis jonnekin tässä esitettyjen lukujen väliin (42 000 ja 89 000).

Samaan aikaan, kun alkoholin kokonaiskulutus on vähentynyt Suomessa, on huumeiden käyttö lisääntynyt, erityisesti nuorilla, lisääntymisikäisillä aikuisilla. Tulokset heijastelevat tätä kehitystä sikäli, että aiempaa suurempi osuus vanhempien päihdeongelmista liittyy huumeiden käyttöön. Vuonna 2015 tehdyssä arviossa pelkästään alkoholin käyttöön liittyvien ongelmien osuus oli 70–80 prosenttia, kun nyt käsillä olevassa arviossa päädyttiin noin 60 prosenttiin. Joka tapauksessa laskettaessa yhteen yhtäältä vain alkoholin käyttöön ja toisaalta alkoholin ja huumeiden käyttöön liittyvät ongelmat, todetaan että 80–90 prosenttia rekistereihin päätyvistä vanhempien päihdeongelmista liittyy tavalla tai toisella alkoholinkäyttöön.

Tähän laskelmaan eivät sisälly lapset, joiden vanhemmilla on jonkinasteinen päihdeongelma, mutta he eivät ole syystä tai toisesta päätyneet päihdeongelmansa vuoksi hoitoon tai ongelma ei ole tullut ilmi sosiaali- tai terveydenhuollon palveluissa. Rekisteritietojen perusteella tavoitetaan vain pieni osa päihteiden ongelmakäytön kirjosta eli vain vakavimmat tapaukset sekä henkilöt, jotka ovat hakeutuneet ja päässeet hoitoon. Lasinen lapsuus -kyselyssä noin joka neljäs aikuinen vastaaja ilmoitti kokeneensa lapsuudenperheessään liiallista päihteidenkäyttöä (Roine ym. 2010). Arviot pelkästään vanhempien alkoholiongelmistä kärsivien lasten lukumäärästä ovat eri maissa vaihdelleet 19 prosentista 32 prosenttiin, ja esimerkiksi Ruotsissa – jossa alkoholin kokonaiskulutus on Suomea alhaisempi – osuuden on arvioitu olevan noin 20 prosenttia. (Ramstedt 2019). Vanhempien ongelmallinen päihteiden käyttö on todellisuudessa siis huomattavasti yleisempää kuin mitä tämän aineiston perusteella arvioitiin.

Toinen aineistoon liittyvä epävarmuustekijä liittyy Suomen väestörakenteessa tapahtuneisiin muutoksiin. Ulkomaalaistaustaisen väestön osuus on kasvanut ja samalla myös niiden lasten määrä, joiden toinen tai molemmat vanhemmat ovat syntyneet muualla kuin Suomessa, on lisääntynyt. Vuonna 2002 Suomen 0–17-vuotiaasta väestöstä kolme prosenttia oli ulkomaalaistaustaisia, kun vastaava osuus vuonna 2022 oli 11 prosenttia. Ulkomaalaistaustaisen aikuisväestön päihteiden käytöstä on Suomessa vain vähän tutkimusta (Castaneda ym. 2012). Koska eri taustamaista ja kulttuureista tulevien ihmisten päihteiden käytössä on suurta vaihtelua suuntaan ja toiseen, on vaikea arvioida, mikä vaikutus ulkomaalaistaustaisten osuuden kasvussa koko väestössä on päihdeongelmista kärsivien määrään Suomessa. Kuitenkin yleisesti ottaen ulkomaalaistaustaisessa väestössä käytetään alkoholia selvästi harvemmin ja vähemmän kerralla kuin koko

Suomen väestössä (Mäkelä 2022). Voidaan siis arvioida, että vanhempiensa päihteidenkäytöstä kärsivien lasten määrä Suomessa ei ole ainakaan väestörakenteen muutoksen seurauksena lisääntynyt.

Kaikki epävarmuustekijät huomioidenkin voidaan arvioida, että tässä julkaisussa esitetyn laskelman tulokset ovat aliarvioita. Toisin sanoen niiden lasten lukumäärä, joiden vanhemmilla on jonkinasteisia päihdeongelmia, on todennäköisesti huomattavasti suurempi kuin tässä julkaisussa esitetyt luvut.

Lähteet

Castaneda A, Rask S, Koponen P, Mölsä M, Koskinen S (toim.) Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 61/2012.

Jääskeläinen M, Holmila M, Notkola IL, Raitasalo K. Mental disorders and harmful sub-stance use in children of substance abusing parents: A longitudinal register-based study on a complete birth cohort born in 1991. Drug and Alcohol Review 2016, <https://doi.org/10.1111/dar.12417>.

Kauppinen T. Voiko juomari hyvin? Teoksessa Mäkelä P, Mustonen H, Tigerstedt C (toim.) Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008, ss. 207–219. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 2010.

Levola J. Premature mortality due to alcohol and substance use disorders in Finland - A review. Psychiatria fennica 2022, https://www.psykiatriantutkimussaatio.fi/wp-content/uploads/2022/11/Psychiatria_Fennica-2022-Levola.pdf.

Mäkelä P. Alkoholien käyttö. MoniSuomi 2022 ilmiöraportti. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 2022. https://opus.thl.fi/group/pubhealth/monisuomi/monisuomi22/ilmiot/alkoholin_kaytto.htm.

Raitasalo K, Holmila M, Jääskeläinen M. Vanhempien päihdeongelmista aiheutuvat haitat lapselle. Teoksessa Holmila M, Raitasalo K, Tigerstedt C (toim.) Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi, ss. 83–96. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 2016. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-738-1>.

Raitasalo K, Holmila M. Parental substance abuse and risks to children's safety, health and psychological development. Drugs: Education, Prevention and Policy 2016, <https://doi.org/10.1080/09687637.2016.1232371>.

Raitasalo K, Bastholm Andrade S, Østergaard J. Educational attainment by children with parental alcohol problems in Denmark and Finland. Nordic Studies on Alcohol and Drugs 2020, <https://doi.org/10.1177/1455072520968343>.

Ramstedt M (toim.) Hur många barn växer upp med föräldrar som har alkoholproblem? – Resultat från en systematisk litteraturöversikt. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, 2019. <https://www.can.se/app/uploads/2020/01/can-rapport-185-hur-manga-barn-vaxer-upp-med-foraldrar-som-har-alkoholproblem.pdf>.

Roine M, Ilva M, Takala J (toim.) Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiö, raporttisarja nro 57, 2010. https://lasinenlapsuus.fi/wp-content/uploads/sites/5/2023/05/lapsuus_paihteiden_varjossa_vanhempien_paihteidenkaytosta_karsivat_lapset.pdf.

Tilastokeskus, väestörakenne.

https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vaerak/.

Tämän julkaisun viite:

Raitasalo K (2024) Miten yleisiä perheiden päihdeongelmat ovat? Tutkimuksesta tiiviisti 23/2024. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-408-313-3 (verkko)

ISSN 2323-5179 (verkko)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-313-3>